

Egy kétnyelvű (osztják–orosz) hitoktató mű
Иоаннъ Егоровъ – Иоаннъ Поповъ:
Емынь ястопса. Святое сказаніе. Священная Исторія.

Tobolszk 1900. 154 oldal.

Tulajdonomba került Schmidt Éva ajándékaént egy kétnyelvű (osztják–orosz) hitoktató munka. Tudomásom szerint a magyarországi nyelvészeti szakirodalom eddig csak Vologodszkij orosz pápa osztják evangéliumfordítását ismeri. Vologodszkij 1840-ben készítette el a fordítást Tobolszkban, 1868-ban nyomtatták ki Londonban. A másolatot „Schiefner és Wiedemann . . . szívessége útján” szerezte meg a Magyar Akadémia, majd Hunfalvy Pál tette közzé a Nyelvtudományi Közlemények 1875-ös számában.

Ezenkívül tudunk még egy kéziratban maradt biblia- és imafordításról, amely a Szovjet Tudományos Akadémia könyvtárának kéziratárában található. Ez a fordítás egy osztják–szamojéd–orosz szótár utolsó négy lapján szerepel. A fordító — Pjotr Popov — 1876-ban kapott megbízást a munka elkészítésére Schiefner javaslata alapján (Honti (1982. 9)).

Az ismertetőndő mű fedőlapja hiányzik, az első oldal címlapszerű, itt olvasható a cím előbb osztjákul: Емынь ястопса ‘Szent történet’, alatta két orosz nyelvű cím. Föltehetően a kisbetűs Святое сказаніе a szó szerinti fordítás, a második, nagyobb betűs Священная исторія az akkori orosz hitirodalomban szokásos megnevezés lehet. A könyvet a Pravoszláv Misszionárius Társaság Tobolszki Bizottsága adta ki. A forrás szerint „szent könyvekből osztják nyelvre írta” Johan Jegorov és Johan Popov.

A szerzőkről, valamint a könyv rendeltetéséről bővebb ismereteket szerezhetünk az obdorszki misszió történetéről szóló kiadványból (Irinarh 1904 — e mű A. Molnár Ferenc szíves közreműködésével vált számomra hozzáférhetővé; segítségét ezúton is köszönöm). Jegorov az omszki tanítói szemináriumot végezte el, 1894-től az obdorszki misszió tagja. Egy volt a kevesek közül, akit bizalmukba fogadtak az őslakosok, és övé volt a legfőbb érdem abban, hogy 1989 februárjában öt gyerek részvételével sikerült megindítani az „inorogyec” iskolát. A tanulók száma év végére már megkétszereződött, és később is egyre gyarapodott. Az oktatói munkát Jegorov kezdte meg. Őt bízták meg azzal a feladattal, hogy kidolgozza a hároméves (9–13 éves osztják, vogul, nyenyec fiúk számára szervezett) iskola tantervét. Jegorov mindvégig szívén viselte az anyanyelven történő oktatás ügyét. Írt osztják, illetve nyenyec nyelvű ábécékönyvet, ezekből is tanultak az első évfolyamon. Mindhárom évfolyamon a tananyag fontos része a Емынь ястопса (Irinarh 1904. 138). A művel kapcsolatban Popov nevét nem említik, csak egyetlen szerző (Jegorov) neve szerepel. A misszió munkájában azonban Popov is részt vett mint *псаломщик* ‘zsoltárolvasó’, ‘sekrestyés’ (Irinarh 1904. 144).

Az ismertetőndő könyv osztják szövege alapján Jegorov *батько*. Ez a szó minden valószínűség szerint az orosz *батька* átvétele, a népnyelvben a ‘pap’, ‘pópa’ bizalmas megnevezése. Orosz fordításként a *священникъ* ‘pap’, ‘lelkész’ jelentésű szó áll. Popov neve előtt mindkét nyelven a *дьячекъ* (mai orosz *дьячок*) ‘templomszolgá’, ‘sekrestyés’ szót olvashatjuk.

A második lapon ez szerepel: engedélyezte a lelkészi cenzúra Tobolszkban, 1900. október 17-én. A 154. lapon a Tobolszki Egyházmegyei Testvériség Nyomda neve olvasható. Csupán a harmadik cím, valamint az előbb említett két mondat (a 2. és a 154. lapon) csak orosz nyelvű, minden más szöveg kétnyelvű.

Az osztják szöveget is a cirill ábécé betűivel írták, az osztják fordításban az oroszban alkalmazott *ѣ* nem fordul elő, viszont a mediopalatális zöngés nazális jelölésére külön betűt használnak: *ѣ*.

Nagyobb betűkkel van nyomtatva az osztják szöveg, alatta kisebbekkel az orosz. A szerzők igyekeztek minden osztják szó alá annak orosz megfelelőjét írni, így például az

oroszban az előjárószo — az osztják névutó vagy rag fordításaként — többször is követi azt a főnevet, amelyre vonatkozik; az orosz birtok-birtokos sorrend pedig rendszerint fölcserélődik, tehát helyenként sajátosan finnugor szórendű orosz szöveget olvashatunk:

Татъ нѣбѣжъ олынъя юганъ лунгутты ондасна хольмъ вешпи и
Этой книги первую часть читать помощью Триединого

Тóрытъ осыты рагалъ
Бога знать можно (3)

Тóрытъ Ази эультъ Тóрытъ Похъ орты антъ рагалъ
Бога Стца отъ Бога Сына отдѣлить нельзя (4)

A mű két részből áll. Az első a cím szerint a 'régi szent történet', a második az 'új szent történet'. Az első rész huszonkét fejezetet tartalmaz az 54. lapig bezárólag. (A fejezetek száma után egy-egy mondatos cím ismerteti a következő rész lényegét.) Itt szerepel a szentháromság magyarázata, a világ teremtésének, az első emberpárnak, Káinnak és Ábelnek a története, József és testvéreinek esete, Mózes és bölcs Salamon életéből vett epizódok, valamint a zsidó törzs hét részre szakadásának elbeszélése stb.

Az 55. laptól a 153-ig 38 fejezet olvasható, mégpedig Mária születése és élete, Jézus életének főbb eseményei, keresztre feszítése és feltámadása. Az utolsó fejezetekben a kereszténység elterjedéséről írnak a szerzők.

A munka didaktikus célját bizonyítja, hogy a fordítók külön utalnak arra, milyen bibliai eseménnyel magyarázható az egyházi ünnepek eredete (pl. jan. 6, febr. 2, márc. 25, szept. 8, nov. 21, dec. 25. stb).

Vologodszkij művében Máté evangéliumának első tíz fejezete hűen követi az eredeti bibliai szöveget, a fordító a számokkal történő tagolást is megőrizte. Ezzel szemben a Jegorov-Popov-féle feldolgozás sokkal szabadabb, ebből is méltán következtethetünk a szerzők biztos osztják tudására.

A szöveg vizsgálata szerint az igék jelen időben *-l-*, múlt időben *-s-*jelet kapnak; a névszóknek három esetük van: nominativus *-Ø*, lativus *-a*, locativus *-na*. Ezen alaki jegyek alapján az északi nyelvjárások közé sorolható az a dialektus, amelyen a fordítás készült.

A tulajdonnevek és a hónapnevek azonos alakban — oroszul — fordulnak elő mindkét szövegben. Időnként a szerzők szükségesnek tartották, hogy egy-egy szó jelentését megmagyarázzák. Például a 70. lapon az orosz *Январь* szót követi az osztják hónapnév is: *отъ мылус*, alatta ennek szó szerinti orosz megfelelője: *ясака мѣсяца* 'adóhónap' (azaz január). A 102–103. oldalon a *книжники законники* szót értelmezik: *аръ нѣбѣжъ хóсты нѣнхоятъ* 'sok könyvet ismerő emberek', majd a továbbiakban az orosz megfelelőket használják az osztják szövegben is.

Néhány helyen előfordul, hogy az osztják és orosz szó számban nem egyezik:

Си емынътага лубія топъ Архиреятъ талгэнъ лунгулна и
Въ это святое мѣсто только Архиреи каждый годъ один
пушъ поихсятопсы орыгна ягты веръ тайсали
разъ молитвы ради входитъ могли

A *тайсали* 'birt', 'birtokolt' egyes számú ige megfelelőjeként az orosz *могли* többes számú segédige szerepel. Feltételezem, hogy ebben és az ehhez hasonló mondatokban a két igerag összecsengése is okozhatta a tévedést: az osztjában tárgyas ragozásban egyes szám harmadik személyben éppúgy *-li* a végződés, akárcsak az orosz többes számú múlt idejű igékben.

Ezek az elírások és tévedések azonban nem csökkentik a munka értékeit, és úgy vélem, ez a hitoktató mű még további vizsgálatokra is számot tarthat.

RUSVAI JULIANNA

Irodalom

HONTI, L. (1982), Nordostjakisches Wörterverzeichnis. *Studia Uralo-altaica* 6. Szeged.

HUNFALY P. (1875), Az északi osztják nyelv. NyK 11.

IRINARH J. (1904), История обдорской Духовной Миссии 1854–1904. Stpeterburg.